

DIYANET'İN TERAVİH AÇIKLAMASI ÜZERİNE

Taraflardan her biri kendi haklılıklarını ortaya koymak adına hadis silahına sarılmışlardı.

Diyanet İşleri Başkanlığı, Ramazan ayında "İnanmış Gö-nülleri Tereddüde sevk eden Tartışmalar" başlığı altında bir tenkit ve açıklama yazısı yayınladı. Yazının dikkat çeken bazı bölümleri şöyle: "Kadın, erkek, çocuk-yaşlı, genç demeden herkesin cami ve Mescitlere koştuğu, ..."; "açlık tehlikesiyle karşı karşıya kalan milyonlarca Afrikalı kardeşlerinin imdadına yetişmek için seferber olduğu bir zaman diliminde, ..."; "Ramazan gecelerini ihya adına vatan sathının mabede dönüşmesine vesile olan Teravîh namazını İslâm'ın ciddiyetine ve vakarına yakışmayacak polemiklere malzeme haline getirmenin... Herhangi bir hassasiyetle, ilmi ve fikri mülhazalar ile, ... izah mümkün değildir." "Herhangi bir hususun İslâm'da olup olmadığı sadece metinlere indirgeyerek belirlemeye çalışmak, ... varlığını arızı bir durum olarak sürdüren bir usul problemidir, İslâm onbeş asırlık bir

inanç, bir kültür medeniyete sahiptir. Nelerin İslâm'da olup olmadığına karar verirken tarih, kültür ve Medeniyet de mutlaka hesaba katılmak zorundadır."

"Müekked bir Sünnet olarak devam ettirilen teravîh namazının varlığını tartışırken, Kur'an'ın nüzul sürecine katılan Hz. Peygamberle birlikte vahyi pratik bir hayata dönüştüren sahabe neslinin icma ve ittifakını yok sayarak tarihi rivayetlerin satır aralarında boşluk aramak ve bunu mübarek ramazan ikliminde bir polemik konusu haline getirmek ilmi ciddiyetle kabil-i telif değildir."

Söz konusu yazıda "yersiz açıklama ve iddialar maşerî vicdanlarda yer bulmayacaktır" denilmektedir. Aslında maşerî vicdanlarda kimin yer bulup kimin yer bulmayacağı, gün geldiğinde elbette görülecektir. Diyanet söz konusu açıklamasında: "Din İşleri Yüksek kurulumuz da

halkımızı aydınlatmaya devam etmektedir” deyip sonuç olarak da: “Milletimiz, teravîh namazının İslâm’ın ibadet tarihinin ayrılmaz unsurlarından olduğu konusunda en küçük bir şüpheye düşmemelidir” diyerek nokta koymakta ve hiçbir delil de sunmamakta ve sunamamaktadır.

Buraya kadar biz, Diyanet İşleri Başkanlığının açıklamasını, mümkün olduğunca özetlemeye ve onların kendilerince dikkat çektiği önemli noktaları buraya aktarmaya çalıştık. Şimdi asıl konuyu açıklamaya ve mümkün olduğunca ve onların ifadelerine göre “metinlere indirgeyerek” ele alacağız.

Deveye sormuşlar, “boynun neden eğri?”, deve de: “Nerem doğru ki?” diye cevaplamış. Özetleyerek verdiğimiz Diyanet açıklaması da bu mahiyette bir durum sergile-

mektedir. Diyanet’in “İslâm 15 asırlık bir inanç, tarih, kültüre, ... sahiptir. ....bunların da mutlaka hesaba katılması gerekir” şeklindeki ifadesi, sanki din tamamlanmamış da bu zaman diliminde gelişerek bu günkü duruma gelmiş gibi bir anlam içermektedir. Bu anlayış, “Bugün Dininizi kemale erdirdim” diye devam eden (Mâide, 3) ayetiyile ters düşmektedir. Şimdi konuya geçebiliriz:

Deveye sormuşlar, “Boynun neden eğri?”, deve de: “Nerem doğru ki?” diye cevaplamış.

Anlatıldığına göre Hz. Ali (r) ile bir Yahudi arasında bir tartışma geçer. Hz. Ali, Yahudi’ye: “Musa (a) aranızdan kırk gün ayrılmakla, nere-

deyse hemen onun yokluğundan hareketle, onun arkasından siz buzağıya tapmaya başladınız” demiş. Yahudi de Hz. Ali’ye: “Peygamberiniz henüz son yerine/kabrine tevdi edilmezden önce, daha üzeri kapatılmadan, Ensar hemen: ‘Bundan böyle bizden bir Emir, sizden de bir Emir olsun’ diye seslerini yükselttiler. Muhacirler de;

"İmamlar ancak Kureyştendir"² diyerek ortaya çıktılar. Bunun üzerine Ensar, o halde sizler Ümera olun, bizler de vezir olalım" diye karşı tarafa cevap verirler. O halde buna ne diyeceksin?"³ diye karşılık verir.

Şimdi bu, bir gerçek değil midir? Kişi, Yahudi'nin bu sözüne bakarak, adam doğru söylüyor, demez mi? Herhalde insaf sahibi herkes en azından bu konuda düşünmelidir. Konu namaz, oruç, zekât ve hac meselesi değildir. İdareyi ele geçirmek meselesidir. Oysaki tarafların (Ensar ile Muhacirler) her ikisinin de İslâm'a çok hizmetleri olmuştur. Ensar, kardeşlik hadisesinden sonra, muhacirleri kendisine mirasçı olarak kabul edecek derecede fedakârlık etmiş ve muhacirleri kendilerine tercih etmişlerdir. Bu derece fedakârlık gösteren iki kardeş, bir noktada karşı karşıya gelmişlerdir.

Ancak asıl mesele idareyi ele almak, gücü elde bulundurmak olunca, birçok şey o anda unutulabiliyor. Yine tarihçilerin yazdıklarına göre: "Velid b. Abdulmelik, göreve gelmezden önce, zamanının çoğunu mescitte, ibadetle geçirmesi sebebiyle "Mescidin Güvercini" adıyla anılmış. Velid, göreve geldikten sonra bir gün Said b. Cubeyir kendisine: "Bize gelen bilgilere göre sen içki içiyormuşsun, ne dersin?" diye sorması üzerine Velid: "Aynı zamanda kan da içiyorum" der. Evet, bir zamanların, "Mescit Güvercini", bu defa saldırgan bir atmaca olmuş, bir zamanların sincabı, bir anda bir kurt oluvermiştir. İşte bu güçlü elinde bulundurmanın sonunda, kişinin hangi konumlara gelebileceğini gösteren bir örnektir.

Dikkat edilirse Ensar, "Bizden bir Emir olsun, sizden de bir Emir olsun" derken, buna rıza gösterirken, delil olarak: "İyilik ve takvada yardımlaşın" diye devam eden Maide 2. ayetine dayanıyordu. Oysa Muhacirler onları reddediyor ve onlara Hz. Ömer (r): "Bir kında iki kılıç olmaz, tohum atılacak tarlaya iki koç birden salınmaz"⁴ diyerek, Ensar'ın burada görev alamayacağını dile getiriyordu. Bu defa Ensar vezir olmaya da razıdır. Bunun için de "Onların işleri aralarında şura iledir" (Şura, 38) ayetine dayanarak, vezir olmayı ileri sürerler. Çünkü Ensar, idarenin ileride miras yoluyla bir mülk olmamasını istiyordu.

Ama Muhacirler bir kez daha Ensar'ın isteğini ret ediyor

ve idarenin bir tek elde olabileceğini söylüyorlardı. Bu konudaki delilleri de Sakife gününde Hz. Ebu Bekir (r) tarafından rivayet olunan: "İmamlar/idareciler Kureyştendir"⁵ hadisi ile bir diğer hadis olan: "Bu işi üstlenecek olan imamlar/liderler, onlardan hayatta iki kişi de kalsa, Kureyştenden olacaktır"⁶ rivayetidir. Bu iki rivayetle Ensar'ın karşısına çıkan muhacir, bir üçüncü rivayet olan: "Eğer tüm insanlar bir tarafa/bir vadiye yönelseler, Ensar da bir başka tarafa/vadiye yönelse, Ben de kesinlikle Ensar'ın bulunduğu tarafta, Ensar vadisinde yer alırdım"⁷ hadisini unuturlar, nedense bu, akıllarına gelmez.

Dipnotlarda bu hadislerin kimler tarafından rivayet olduğunu ve hangi kaynaklarda yer aldığını mümkün olduğunca aktarmaya çalıştık. - Allah kendilerinden razı olsun. - Ancak burada dikkat çekmemiz gereken nokta şu olacaktır. Bu rivayetlerden kimisi, Resulüllah'ın (s) en yakınında yer aldığı gibi kimisi de Resulüllah ile akrabalık şerefine bile nail olmuşlardır. Ama unutmamak lazımdır ki, bunların hepsi de bizim gibi insandırlar. Kur'an'ın

Kerim'de yüce Allah, Resulünü zaman zaman uyarmış ve nasıl hareket etmesi gerektiğine dair çok ağır uyarılarda bulunmuştur. İbn Ümmi Mektum örneği, esir alınma örneği, Allah'ın kendisine helal kıldığı şeyleri, eşle-

rinin hoşnutluğu adına kendisine yasaklama örneği gibi örnekler bunlardan sadece birkaçıdır. Resulünü uyaran yüce Allah, bize örnek olan efendimizin nasıl bir yol izlemesi gerektiğini de ona göstermiş ve öğretmiştir. Elbette biz de onu örnek ve model edineceğiz. Bu Allah'ın emri gereğidir, Kur'an ve Sahih Sünnet gereğidir.

Bununla beraber Diyanet açıklamalarında, Sahabe ve Tabiun'un, sonraki dönemlerde geçen ulemanın ittifa-kından söz ederken acaba bu gerçekler karşısında ne diyecek ve nasıl bir ittifaktan söz edeceklerdir? Verilen rivayetlerde görüldüğü üzere ortada Resulüllah'tan gelen rivayetleri kendi lehlerine, Kureyş lehine değerlendiren bir insan tipini görmekteyiz.⁸ İfk hadisesinde Hz. Aişe (r) aleyhinde hareket eden münafıklar safında yer alan Mistah b. Üsase, Hassan b. Sabit, Hamne bt. Cahş vb gibi isimleri de görmekteyiz. O halde bu isimleri nereye koyacağız?

Resulüllah (s), hadislerinde, eğer Ensar bir tarafta yer

alacak olursa, onların yanında kesin olarak yer alacağını belirtirken, bu hadisi hiç hatırlamayanlar, Kureyş'in imamlığı konusunda tereddüt etmeden rivayetleri hemen dile getirebiliyorlar. Aslında bu konuda Prof. Dr. Mehmet Hatipoğlu hocanın Hilafetin Kureyşiliği eserini de ayrıca salık veririz. Diyanet, işine geldiği zaman güya Sünnet savunuculuğuna soyunurken, işine geldiğinde de bidatleri Sünnet gibi, hatta daha ileri derecede savunmayı da ihmal etmemektedir. Diyanet okuttuğu Mevlitlerle, Kur'an'ı Kerim'i unuttururken, hatim kampanyalarını açtırırken, sabahtan akşama dek, mezarlıklarda hoparlörle Kur'an yayınlanmasına izin vererek bunun dini açıdan faydalarının olduğunu ileri sürerken, Kur'an'ı Kerim'i tam da bir mezarlık kitabı haline getirilmesine göz yumarken, Ramazanda İslâm adına vaizlerinin, hatiplerinin, TV'lerde boy gösteren akademik patentli müftülerinin din adına ne azim hatalar ettiklerini gördüğü halde ses çıkarmazken, ne hikmetse teravih konusunda cesaretleniyor. Keza "İlâhî adı" altında nasıl tahrifat yapıldığını ve kendi görevlilerine de bunu bizzat yaptırdığını da görmezden gelmektedir. Hutbelerde halifelerin adlarının okunması, saltanat sahiplerinin isimlerine yer verilmesi, acaba Ehli Beyt'e hutbelerde hakaret edilmesi emrini veren Emevi saltanatındaki uygulamadan nasıl bir farkı olabilir?

Biz, insanları ilahlaştırmayı, kutsallaştırmayı değil, onları, Sahabe de olsalar, önce insan olduklarını düşünerek, örnek alınması gerektiğini söylüyoruz. Allah'a hamd olsun, biz sahabeye onlardan daha çok değer veriyor ve daha çok saygıda bulunuyoruz. Onlar gibi sahabeyi ilahlaştırmıyoruz.

Eğer taraflardan biri diğerine karşı çıkıyorsa, sırf kendilerine karşı çıkıldı diye; sanki Sünnete karşı çıkılıyormuş gibi, hemen muarız kabul ettiği tarafı Sünnet düşmanlığıyla damgalamaya başlıyor. İşte bu silahı, idareyi ele geçirme adına Muhacirler, Ensar'a karşı, Emeviler aynı silahı Haşimilere karşı, Aleviler, Haricilere karşı, Abbasiler de Talibilere (Taliboğullarına) karşı kullanmışlardır. Kısaca taraflardan her biri kendi haklılıklarını ortaya koymak adına hadis silahına sarılmışlardı. Hadis tedvini döneminin başlamasıyla da, hepsi Nebevi hadis olmamakla birlikte, birden bire karşımıza yüz binlerle ifade edilen rivayetler çıkmıştır.

İçinden çıkılmayacak derecede önümüze serilen bu rivayetler dik kate alınmak suretiyle, Kur'an neredeyse bir kenara itiliveriliyor.

Hadis kitaplarının Ashabı/Müellifleri meydana getirdikleri Müsned eserleri, Sahihleri, Sünen, Mucem ve Müstedrekleriyle, bizzat Resulullah'ın söyledikleriyle bu eserlerini doldurmuşlar, dahası bunlarla kalmayıp Sahabe ve Tabiun sözlerini de, mürsel, mevkuf ve münkati olanlarına varana dek kitaplarında toplamışlardır.

İşin bu yönünü, Ebu Bekir el-Ebhuri'nin İmam Malik'in Muvattaı hakkında söyledikleri şu sözler ortaya koymaktadır:

Ebu Bekir el-Ebhuri'nin aktardığına göre, İmam Malik'in Muvattaı adlı eserinde yer alan asar, 1720 hadisten oluşmaktadır. Bu rivayetlerden 600 kadarı müsned olan rivayetlerdir. 222 adedi Mürsel, 613 adedi, mevkuf, Tabiun sözleri ise 285 adetten ibarettir. Bunların toplamı, belirttiğimiz gibi 1720 hadis etmektedir.

Bir o kadar ve daha fazlası da Buharî, Müslim, İbn Hibban ve bunlar dışında başka hadis imamlarının sahihlerinde, Ebu Davud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mace ve bunlar dışındaki Hadis İmamlarının eserlerinde, Hâkim'in Müstedrek'inde, Darekutni ve Ebu Mesud ed-Dimaşkı'nın

ve daha birçoklarının eserlerinde yer almaktadır. Kısaca söylemek gerekirse ortada "Nebevi Hadis" olarak belirtilen çok büyük hacimlerle ifade edilecek bir hadis külliyyatı bulunmaktadır. Burada bunların detayları üzerinde duracak değiliz. Ancak bu kadar rivayetler arasında, içinden çıkılmayacak derecede önümüze serilen bu rivayetler dikkate alınmak suretiyle, Kur'an neredeyse bir kenara itiliveriliyor. Bu durumda esas olan hadis olmuştur, tali derecede yer alan Kur'an'ı Kerim olmaktadır. Hatta öyle rivayetler var ki, aynı konu hakkında en az on adet rivayet karşımıza çıkmakta ve lafızlar arasında şaşkınlık doğuracak mahiyette farklılık görülmektedir. Oysaki siz Kur'an ayetleri arasında böyle bir durumu asla göremezsiniz. Birisi, Allah'ın Kitabı, kesin hüküm içeren Kur'an'ı Kerim ve kıyamete dek korunma altında olan İlahi Kitap. Diğerleri ise, Resulullah'tan (s) en az yüz, yüz elli yıl sonra derlenen rivayetler. Bunların hangisi ile yola çıkılacak? Siz, bir hadisi Allah'ın Kitabı ile test etmedikçe, sonradan muhaddislerin ortaya koydukları birtakım ölçüler dikkate alınarak kimine adil, kimine değil diyeceksiniz. Peki, bunu söyleyenlerin adil davrandıklarını nereden öğreneceksiniz? Esasen bu konu, bir iki yazıyla anlatılacak bir konu değildir. Üzerinde birkaç makalenin yazılması gerekir. Fakat hem Ramazan ayının geçmesi ve hem de bize ayrılan yerin buna imkân vermemesi ve dergimizin üç ayda bir çıkıyor olması, tüm detayları buraya almamıza imkân vermemektedir. Fakat meseleyi anlamak isteyen zaten bu yazdıklarımızdan da gerçekleri çıkarabilir. Anlamak istemeyenlere de ciltlerle kitap koysanız, yine de inatlarında direneceklerdir. Allah hepimize basiretle hareket etmeyi nasip eylesin!

Allah Emanet olun, Dualarımızla...

Notlar

1. Buharî, Fedailussahabe, 5, Nesai, İmamet, I, h: 777; Ahmed, Müsned, 1/21 56, 396 ve 405. Ayrıca bu rivayet farklı lafızlarla birçok kaynakta yer almaktadır. Kaynakların tamamını vermeye gerek duymadık. Beyhakî, Sünen es-Suğra, h: 3201-3202; İmamlar Kureyştendir bölümü.
2. Hâkim, Müstedrek, 4/76, Nesai, es-Sünen el-Kübra, h:5907, 5909 Tekbir Ve Kıraat arasında dua bahsi. Beyhakî Sünen es-Suğra, Bağilerle savaş bahsi, h: 3198-3199. Bu rivayet de birçok kaynaklarda yer almaktadır.
3. Dr. Muhammed Şahrur, es-Sünnetu'r-Resuliyye ve's-Sünnetu'n-Nebeviyye" s:13 Dar es-Saki,, 2. Basım. 2013.
4. Bak: Beyhakî, Sünen es-Suğra, h: 3201-3202; İmamlar Kureyştendir bölümü. Bu bölümde bu ifade görülecektir. Dipnotlar genelde Şamile'den alınmıştır.
5. Bu hadisin kaynağı önceki dipnotlarda verilmişti.
6. Et-Telhisu'l-Habiyr Fi Tahriri Ehadisi'r-Rafi, Bu konuda Ebu Hureyre'den de rivayetler bulunmaktadır. Bu hadisin Ravisi-

nin Muaviye b. Ebu Süfyan olduğu kaynaklarda belirtilmektedir. Buharî, Menakıb, h:3495; Müslim, İmara, h: 1818/1-2, Ahmed b. Hanbel'den de bu konuda rivayetler bulunmaktadır. Buharî, Ahkâm, h:7139-7140; Müslim, h:1820/4, Begâvi, Şerhussünne, Fedailussahabe, h:3740-3741; Tirmizi, Fiten, h:2227;

7. Ahmed b. Hanbel, Müsned, h:11659, 3/67; 3/172, h:12796; 3/769, h:12760 Müsned'de yer alan bu rivayetler, Ebu Said Hudri, Ebu Bekir Siddik, Ebu Katade el-Ensari ve Ebu Hureyre'den rivayetle gelmektedir. Yaklaşık 11 kadar hadis, adı geçen bu sahabeler tarafından Müsned'de yer almaktadır.
8. Sahabelik şerefi dışında insan olmaları haysiyetiyle buna dikkat çekiyorum, yoksa onlara bir şey söylemekten Rabbime sığırım, demek istediğimiz şey, onların da beşer oldukları ve yanılabilirlikleri hususudur.
9. Örneğin İmam Malik b. Enes (91-179/709-795); yüz bin hadis rivayet etmiş. Bu hadislerden Muvatta adlı eserine alması için on bin hadis seçmiş. Sonrasında her yıl bu on bin hadisten 500 kadarını gözden geçirerek ayırmaya, eserine almamaya başlamış. Böylece her yıl 500 hadis atarak, geride elinde on bin hadisten sadece 500 hadis kalır. Eğer İmam Malik biraz daha yaşasaydı, belki elinde o 500 hadis de kalmayacaktı. Onları da atardı. (Bak: Süyuti, Tenviru'l-Havali; İbn Ferhun, ed-Dibacu'l-Müzhib.)

İmam Muhammed b. İsmail el-Buharî'ye (194-256/809-869) gelince, o da demiş ki: "Sahih adlı eserimi topladığım 600 bin hadis arasından seçip tahrir ettim" demektedir. (Bak: İbn Hacer Askalani, Fethu'l-Bari, Mukaddime.) İmam Müslim b. Haccac el-Kuşeyri'ye gelince, (204-268/819-881), kendisinden nakledilene göre, o da Sahih adlı eserini 300 bin hadis arasından seçerek meydana getirmiştir. (Bak, Nevevi, el-Minhac.) İmam Ahmed b. Hambel de "v. 228/842) diyor ki: "Ben, bu kitabımı 750 bin hadis içerisinden seçim yaparak, açıklarak bir araya topladım." (Bak: Ahmed Muhammed Şakir'in Müsned baskısı Mukaddimesi. Ayrıca bak: Mürsel, Müsned, Mevkuf, Munkati ve Merfu hadislerin manalarının açıklaması;

a-Mürsel Hadis: Resulullah (s) ile karşılaşmadığı halde, Tabiundan birinin Resulullah'a izafe ettiği hadis. **Müsned Hadis:** İsnadı Resulullah'a (s) dayandırılan hadistir. **Mevkuf hadis:** Sahabiden olsun, onun dışında bir başkasından olsun kendilerinden kavli ve fiilî olarak aktarılan rivayet. **Munkati hadis:** İsnadından bir ravi düşen veya isnadında müphem bir ravi bulunan hadistir. **Merfu hadis:** İster sahabe tarafından olsun, ister Tabiun tarafından olsun, ister bu ikisi dışında olsun, özellikle ve doğrudan Resulullah'a izafe olunan hadis demektir.